

Instytut Pamięci Narodowej - Katowice

<https://katowice.ipn.gov.pl/pl3/aktualnosci/135566,Wojskowe-sady-rejonowe.html>
2022-08-19, 13:16

Wojskowe sądy rejonowe

20 stycznia 2021 r. upływa 75 lat od wydania rozkazu ustanawiającego wojskowe sądy i prokuratury rejonowe.

Wojskowe sądy rejonowe były najważniejszymi sądami w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej. Zostały powołane przede wszystkim do orzekania w sprawach osób cywilnych oskarżonych o popełnienie przestępstw politycznych. Osoby cywilne stanowiły około siedemdziesiąt procent wśród wszystkich skazanych. Jak stwierdził Aleksander Warecki – były sędzia WSR w Katowicach i szef WSR w Warszawie już po odwilży październikowej, tj. w listopadzie 1956 r.:

Przed sądownictwem rejonowym postawiono (...) zadania polityczne, zadania walki z tymi, którzy powstawali przeciwko władzy ludowej, zakładali nielegalne organizacje i należeli do tej organizacji, zajmowali się szpiegostwem i popełniali wówczas najgroźniejsze dla ustroju przestępstwa (...).

Jurysdykcja sądów według rozkazu obejmowała również funkcjonariuszy bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej, Służby Więziennej. Od 1 lipca właściwość WSR rozciągnięto na żołnierzy Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a od 1949 r. także na żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza.

Sądy te sformowano w drodze tajnego rozkazu organizacyjnego nr 023 wydanego 20 stycznia 1946 r. przez Ministra Obrony Narodowej marsz. Michała Roli Żymierskiego. Rozkaz ten nie miał umocowania prawnego.

Sądy zostały powołane bez podstawy prawnej, wbrew prawu o ustroju sądów wojskowych.

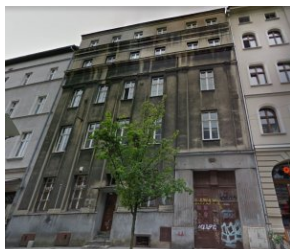
Rozkaz nie został opublikowany w żadnym dzienniku urzędowym ze względu na klauzulę tajności.

Rozkaz nr 023 likwidował wojskowe sądy garnizonowe, m.in. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Katowicach, a powoływał wojskowe sądy rejonowe, w tym WSR w Katowicach. Oficjalne przekształcenie WSG na WSR w Katowicach nastąpiło 26 marca 1946 r.

Początkowo WSR w Katowicach ulokowano w gmachu przy ul. Mariackiej 23 (w siedzibie rozlokowanego WSG), a w lutym 1947 r. został przeniesiony do budynku znajdującego się

na ul. Zamkowej 10 (obecnie al. Wojciecha Korfantego).

Rozprawy miały miejsce w siedzibie WSR w Katowicach lub odbywały się na sesjach wyjazdowych sądu, najczęściej w miastach powiatowych województwa.

Budynek w Katowicach, przy ul. Mariackiej 23, w którym była pierwsza siedziba WSR w Katowicach. Fot. Mapy Google.

Wojskowe sądy rejonowe obejmowały swoją właściwością miejscową obszar województwa. W związku z powyższym sformowano wojskowe sądy rejonowe w każdym województwie. W 1946 r. powstało 14 sądów: w Białymstoku, w Bydgoszczy, w Gdańsku, w Katowicach, w Kielcach, w Krakowie, w Lublinie, w Łodzi, w Olsztynie, w Poznaniu, w Rzeszowie, w Szczecinie, w Warszawie, we Wrocławiu). Jeszcze w grudniu 1945 r. planowano utworzenie osobnego sądu dla Śląska Opolskiego z siedzibą w Opolu lub w Gliwicach, ale do tego nie doszło.

Po zmianie podziału administracyjnego państwa w 1950 r. zorganizowano kolejne 3 sądy (w Koszalinie, w Opolu i w Zielonej Górze).

Pierwszym szefem WSR w Katowicach był obywatel Związku Sowieckiego i oficer Armii Czerwonej – płk Julian Giemborek. Był tzw. POP-em, tj. pełniącym obowiązki Polaka. Urodził się w Dąbrowie Górniczej. Rodzina Giemborka wyemigrowała do ZSRR, kiedy miał on 12 lat. Od 1927 r. był członkiem WKP(b). Ukończył w 1927 r. Wydział Prawa na Uniwersytecie Charkowskim, a następnie odbył kurs sędziowski. Był sędzią sądów ludowych. W 1944 r. został delegowany do Wojska Polskiego. Przed pełnieniem funkcji szefa WSR w Katowicach, był szefem WSG w Katowicach (od czerwca 1945 r. do marca 1946 r.), a jeszcze wcześniej kierował WSG w Rzeszowie (od listopada 1944 r. do czerwca 1945 r.). Po służbie w Katowicach został przeniesiony do Białegostoku, gdzie objął stanowisko szefa WSR (luty 1947), a od sierpnia 1949 r. był szefem WSR w Bydgoszczy. Od września 1950 r. pełnił funkcję WSO w Warszawie. Na podstawie rozkazu Ministra Obrony ZSRR z lipca 1954 r. został pozbawiony obywatelstwa sowieckiego. Przyjął obywatelstwo polskie i pozostał w Polsce.

W czasie pełnienia funkcji szefa sądu przez Giemborka, doszło do bodaj największej zbrodni sądowej w Polsce w latach 40. XX wieku – stracono kobietę, wobec

której Najwyższy Sąd Wojskowy uchylił wyrok.

Julian Giemborek. AIPN
BU 2174/497.

Najwyższy wymiar kary w WSR w Katowicach zapadł w 140 procesach, w stosunku do co najmniej 261 skazanych. Wykonano co najmniej 154 kary śmierci.

Aż 68% wszystkich orzeczonych w katowickim WSR kar śmierci, tj. 179 zapadło w sprawach o charakterze politycznym, na ich podstawie stracono 111 osób, co stanowi ponad 72% wszystkich straconych. Najwyższy wymiar kary stosowano najczęściej odnośnie działalności lub współpracy z organizacjami konspiracyjnymi. W tych sprawach orzeczono 163 kary śmierci, z czego wykonano 102 wyroki. Za szpiegostwo ogółem skazano 11 osób, wszystkie wyroki wykonano.

Za przestępstwa pospolite i nadużycia władzy przez funkcjonariuszy UB i MO skazano 69 osób, 40 wyroków zostało wykonanych.

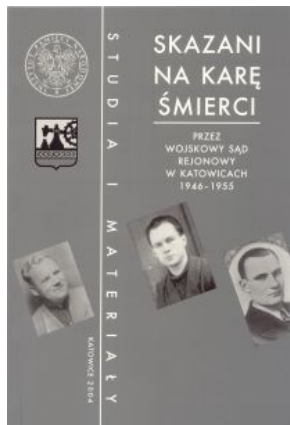
Najwięcej wyroków śmierci w WSR w Katowicach zapadło w 1946 r., tj. 151. Na ich podstawie zostało straconych 106 osób, spośród nich - 80 osób za działalność polityczną.

Kary śmierci najczęściej zapadały podczas tzw. procesów pokazowych, które często odbywały się na sesjach wyjazdowych sądu przy licznie zgromadzonej publiczności.

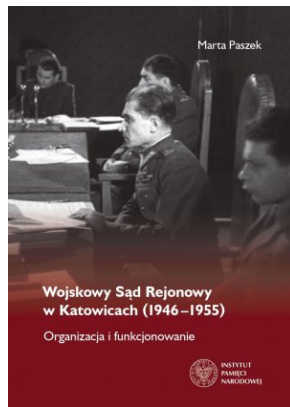
dr Marta Paszek

Dr Marta Paszek – pracownik Oddziałowego Biura Lustracyjnego IPN w Katowicach, adiunkt w Zakładzie Historii Państwa i Prawa, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Rzeszowski. Jest autorką publikacji [Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach \(1946-1955\). Organizacja i funkcjonowanie](#) (2019), wydanej przez Oddział IPN w Katowicach.

Warto przypomnieć publikację dr. Tomasza Kurpiera [„Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 1946-1955”](#) (Katowice 2004).

Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach 1946-1955, wstęp i opracowanie Tomasz Kurpierz.

Marta Paszek - Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach (1946-1955). Organizacja i funkcjonowanie.